

KRISTENDOMENS SPONTANA EXPANSIONSKRAFT

av

OSMO TIILILÄ

Var och en som gjort sig förtrogen med kristendomens historia, förstår omedelbart att vårt ämne är mycket vidsträckt. Det erbjuder ju en mångfald av möjligheter till behandling. En rent historisk forskning kommer att närmast undersöka de yttre omständigheter under vilka kristendomens utbredning har skett, och dryfta de faktorer inom räckhåll för den vetenskapliga forskningen, som fört den till seger över motståndarna. Jag hänvisar härvid t. ex. till Adolf v. Harnacks berömda arbete «Die Mission und Ausbreitung des Christentums», där i inledningen till ett vidsträckt detaljverk medtagits fyra synpunkter på kristendomens överlägsenhet i bredd med antika religioner, och till K. S. Latourettes arbete «A History of the Expansion of Christianity», där orsakerna till kristendomens seger under de första seklerna (reasons for ultimate success) ingående skärskådas. Vid granskningen av den nutida religionskartan över hela världen jämte uppgifter, svårigheter och resultat för den nya tidens mission har forskningen måst utföra ett grundligt arbete på den jämförande religionsvetenskapens område och söka motiven för vad som leder till omvändelse från en icke-kristen religion till kristendomen. Härvid möter vi både psykologiska och sociala synpunkter, som alla är värda den största uppmärksamhet. Därtill bör man naturligtvis även minnas, att den största schismen inom kristenheten inverkar på hela den missiologiska frågeställningen. En romersk katolik kunde aldrig dryfta kristendomens expansion utan att tala om kyrkans auktoritativa betydelse, en evangelisk åter kan, i det han går till egna ytterligheter, anföra tankegångar fria från all kyrklighet, som t. eks. engelsmannen Butterfield i sitt arbete «Christianity and History».

För att i det följande begränsa vår uppgift bör vi verkställa en viktig principiell gränsdragning. Den gäller såväl den sk. idé-historiska som den religionspsykologiska forskningen. Vissa idéer eller motiv beträffande Guds vilja och ett liv i överensstämmelse därmed, bibehållandet av dessa idéers ursprungliga karaktär och deras uppblandning med omgivningens religiositet mm. har under senare decennier blivit mångsidigt belyst. Dessamma kan man från religionspsykologisk synpunkt säga om idéernas expansionskraft. I ljuset av den nutida masspsykologien inser vi t. ex. allt bättre vilken kraft ideologierna besitter, isynnerhet om man lyckas utkristallisera deras innehåll i slagord, som oavbrutet upprepas. Ju större värden man anser det röra sig om, desto ivrigare utbreder man naturligtvis idéerna. Psykologiskt sett torde det finnas rätt stora likheter t. ex. mellan i så många avseenden olika tilldragelser som den första korstågs-ivern, vilken fick sitt kanske ryktbaraste uttryck i påvens tal vid kyrkomötet i Clermont, då folket från alla sidor svarade: Deus lo vult (Gud vill det), och å andra sidan något konventmöte under franska revolutionen, där man förkunnade frihet, jämnlighet och broderskap. En kraftig idé är lik en glöd, som ständigt sänder gnistor och endast behöver blåsas under. Utan tvivel skulle kristendomen, även om den uppfattades som blott en samling av idéer, låt oss säga en ren sedelära, äga en fortsatt expansionskraft och komma att sysselsätta, inspirera och aktivera människor under ständigt nya generationer.

I det följande behandlar vi ej kristendomen som en idé. Också det kunde nog i den vetenskapliga diskussionen vara fruktbart, ty så skulle vi bättre komma till en friktionsfri gemensam argumentering tillsammans med den övriga idéhistoriska forskningen. Vi koncentrerar oss ej heller till religionspsykologien, så värdefullt stoff den än skulle erbjuda till förståelse av den religiösa erfarenheten. Ingendera vägen är nämligen teologiskt tillfredsställande. Teologien lika litet som någon annan mänsklig forskning kan naturligtvis inte bevisa Guds närvaro och inte heller övertyga människorna, om de ej har trosgemenskap med Gud, om att vissa erfarenheter eller tilldragelser eller läror har ett gudom-

ligt ursprung. Men teologiens raison d'être ligger dock just däri, att den anser Guds ingrepp i historien som sin viktigaste premis, med andra ord: att den inte blott utforskar, vad den så kallade uppenbarelsen innehåller, utan försöker klargöra vad det betyder, att Gud verkligen har uppenbarat sig. Det är självklart, att vi här kommer in på den gamla tvistefrågan om förhållandet mellan tro och vetande, som i praktiken alltid utmynnar däri, att någondera, antingen tron eller otron, bestämmer människans sanningsbegrepp och samtidigt även hennes livs- och världsåskådning.

Hur många paralleller och kanske även formella lån man än må kunna påvisa mellan Bibeln och den omgivande religiositeten, är det likväl ett obestridligt faktum att Bibelns män fattade Guds uppenbarelse som hans *överraskande* verksamhet. Gamla lika litet som Nya testamentets män samlade inte på sin tids idéer och gjorde sig inte till vapendragare för program som planerats och sammanställt, utan de såg sig vara kallade och utvalda redskap, som skulle tala vad Gud bjöd dem tala. Gud handlade enligt deras åsikt fullt självständigt och på eget initiativ, ofta helt oväntat och på ett sätt som stridde mot deras egna tankar och var för dem ofattbart. Till all högre religions karaktärsdrag hör visserligen, att den religiösa upplevelsen präglas av känslan att vara övervunnen eller överväldigad, och att människan på den grund anser sig förkunna det hon förkunnar och göra det hon gör driven av en gudomlig makt och sanning. Men den bibliska uppenbarelsen har dock härvidlag några särdrag, som såvitt jag ser bör tillmätas stor betydelse vid utforskningen av dess egenart. Jag avser ej heller härvid skillnaden till innehåll jämfört med hela den övriga religiösa idévärlden, utan relationen mellan uppenbarelse och historia, närmare sagt utvecklingen av uppenbarelsen under en lång tidsperiod, den serie av fortgående tilldragelser, som börjar med Abraham och slutar med Paulus och Johannes, och som för trons öga erbjuder en av de mest övertygande vyerna, när man frågar efter Guds eget ingripande då han i denna värld förverkligar sin vilja. Härvid fäste ju bl. a. Pascal stor vikt, då han talade om Gamla och Nya testamentets

inre kontinuitet och särskilt om de på Kristus syftande profetierna i det förstnämnda. Uppenbarelsen är såväl Guds tal som handlande, tillkännagivande och konkret påverkan. Gud tillkännager däri för människorna sig själv och sin ställning samt sin heliga vilja, och samtidigt är den ett förverkligande av denna vilja i de historiska händelseförloppen. Det verkar som om man i de senare decenniernas teologi isynnerhet på lutherskt håll ej hade tillräckligt betonat betydelsen av Guds heliga vilja. Någon anser kanske saken vara så självklar, att det verkar alltför elementärt att hänvisa till den. En annan fruktar måhända ett lagiskt totalintryck. För egen del har jag kommit t. om. till det resultat, att om den evangeliska dogmatiken söker nå fram till en tematisk framställning (vilket ju är ett problem för sig), kan man vid sidan av sådana allmänna temata som gudsriket, frälsningen eller kristologiska temata mycket väl ställa Guds heliga vilja som kärleksvilja och behandla materialet ur teoteletisk ståndpunkt (theos och thelema eller thesis). Då blir de så kallade uppenbarelsehistoriska synpunkterna mycket viktiga. I teologiens äldre historia har bland annat Coccejus, J. T. Beck och J. Chr. K. v. Hofmann poängterat dem, i den nyare framför allt Oscar Cullmann.

Coccejus, som levde på 1600-talet, tog som ledstjärna för sin bibeltolkning och samtidigt hela sin kristendomsuppfattning tanken om Guds förbund (foedus Dei). Till Becks älsklingsbegrepp hörde Guds rådslag (prothesis) och Guds världshushållning (oikonomia). Enligt honom förverkligas den förstnämnda i den senare. Cullmann åter har utlagt det bibliska tidsbegreppet och påvisat att det är lineärt i motsats till bland annat grekernas cykliska tidsbegrepp. Kristi frälsningsverk på jorden är det centrum, utifrån vilket man såväl bakåt som framåt beskådar den långa räckan av Gudsgärningar. Från så olika sidor dessa forskare än har belyst saken, har deras åskådning mycket att säga oss just ur teoteletisk synpunkt och samtidigt vid tanken på vår uppgift i dag: Gud *började* en gång förverkliga sin vilja genom att taga kontakt med mänskligheten, för vilken han fast-

ställt en given ställning och uppgift. Han *fortsatte* med att så taga kontakt och uppenbara sin vilja genom hela gamla förbundets tid. Han *gav* sitt löfte och han *uppfyllde* detta löfte, då han sände sin Son som världens frälsare i uppenbarelsehistoriens hittillsvarande kulminationspunkt. Och han *kommer ännu att slutgiltigt förverkliga* sin vilja, när han skall verkställa världsdöden och -förnyelsen. Gud började inte sin verksamhet som uppenbarare (vi talar härvid mycket mänskligt) som av en händelse eller för att leka eller experimentera eller granska var han kunde finna något att ansluta sig till eller så vidare, utan redan hans första ingrepp innefattade implicite hela enheten i de kommande gärningarna. Med andra ord: Gud upptog förbindelsen med Abraham, eftersom han skulle sända Kristus. Och än mer: Gud upptog förbindelsen med Abraham, då han en gång skall sända Kristus på nytt som konung i parusien. Början gjordes, emedan det en gång även kommer en avslutning. Världen är inte ett alter ego i bredd med Gud, vars utveckling han skulle betrakta från sidan, utan han har skapat den för sina syften och han kommer att förverkliga dessa sina syften i den strid mot usurpatorns sataniska krafter, som är kärnan i all historia.

Guds män, som kallats och ställts fram av Gud, har verkat som hans mun och hand och tjänat förverkligandet av hans vilja. De har gjort detta delvis till och med omedvetna om varandra och blott med lönliga band förenade i varandras gemenskap, själv ofta som ensamma röster av en som ropar. Vid tanken på detta är uppenbarelsens underbara enhetlighet ett mycket märkligt faktum. Författarna av Gamla testamentets heliga skrifter har inte hållit konferenser kring en gemensam idé eller planerat arbetsfördelningen, och likväl har de, så som vi ser det skedda enligt vår kristna tro, homogent tjänat samma sak. När den första stora fullbordan kom i Kristus, kan apostlarna inte tillräckligt mycket tala om att skrifterna fullbordats. Det var som om hela det förflutna hade i ljuset av en stor strålkastare framstått för dem som en oanat rik och samtidigt enhetlig serie profetior, vars inre ändamålsenlighet låg just i uppfyllelsen av Guds vilja.

Uppenbarelsens långa historia vilar sålunda på Guds eget initiativ och kraft oberoende av människor. Profeterna uppträder, när han sänder dem. Guds ord «kommer» till dem. Tiden fullbordas. Ej på så sätt, att några historiska skeden småningom hade blivit gynnsamma, — här hänvisas ju till det allmänna religiösa sökandet under den hellenistiska synkretismen, till världsfreden (pax Romana), till den enhetliga kulturen, det gemensamma språket och tänkandet, goda färdvägar, till och med posten — utan sålunda, att Guds världsherravälde kommit till ett på förhand bestämt avgörande skede. Allt annat existerade för dess skull och tjänade det. Guds gärningar berodde ej på världsläget, utan världsläget var en följd av Guds herravälde över världen, i vilken hans rådslag förverkligades.

v. Hofmann anmärker fullt riktigt, att Kristus, som själv var uppfyllaren av de äldre profetiorna, åter avslutade sin egen jordiska verksamhet med en ny förutsägelse. Den uppenbarelsehistoriska linjen fortgår sålunda. Den ekklesians tid vi nu lever i är i ljuset härav ingen seger eller förlust för idén, som skulle bemäktiga sig människornas sinnen eller lämna dem kalla, utan den är ett interim i det långa händelseförlopp som började i en grå forntid. Dess egen utveckling är på grund härav ej heller på något avgörande sätt beroende av religionspsykologiska fakta, så att Guds planers utgång kunde utläsas till ex. i anhängarnas talrikhet, utan allt avgöres slutligt enligt Guds suveräna makt då han förverkligar sin vilja. Det är som om vi här kunde tillämpa Jesu ord i advent: «Om dessa tiga, skola stenarna ropa» (Luk. 19:40).

Jag har kanske besvärat mina värda åhörare med en alltför lång inledning, men jag hoppas kunna påvisa att det som blivit sagt är en nödvändig bakgrund för behandlandet av vårt tema. Hemligheten med kristendomens expansion och kontinuitet kan nämligen direkt härledas från Guds världsplan. I Guds uppenbarelse banade det överjordiska sin väg till vår jord, och Gud förverkligar sin vilja i den fortgående historien lika överraskande som under tidigare skeden. Han sammanknyter sina planer lika

paradoxalt som förr vid historien: konstellationerna bestämmer hans ingripande icke, men han tager dessa i sin tjänst. Till sitt eget väsen och sin oinskränkta makt står Gud bakom historien som en stor *causa prima* — och likväl inlämmar han sin världs-ekonomi på de mest mångfaldiga sätt till de *causae secundae*, som inverkar på utvecklingen av vår historia. Vi säger än en gång: Man kan naturligtvis granska kristendomens kontinuitet även som ett rent idéhistoriskt eller religionspsykologiskt problem. Men om granskningen stannade vid detta, skulle den glömma det viktigaste och bli ett knåpande med småsaker, med de små fläktarna i Andens stora vind, som går sin egen väg över jorden med sitt ursprung och mål i evigheten.

Expansionen — ja, jag ville här hellre tala om kontinuiteten — är inte någon jämn utveckling, om också en slutlig Victory Day säkert kommer. Gud förverkligar ej sin vilja som en mekanisk process. Tilldragelsernas beskaffenhet påverkas av den strid mellan andemakter, som är den mest avgörande faktorn i historien, och Gud bemöter människorna som varelser, vilkas hjärtan han vill tillvinna sig. Uppenbarelsen innehåller en mängd stoff emot en sådan optimism, som underskattar möjligheten av bakslag. Det är ju rentav så, att Guds goda avsikter gång efter annan gjorts om intet i människornas händer, att man icke hållit hans bud och att man brutit hans förbund. Under Gamla testamentets tid låg perioderna av religiöst uppåtående redan bakom, när den utlovade Messias' ankomst närmade sig. Guds bud hade fallit i glömska bakom människostadganden, och fromhetslivet innehöll skriftlärda formaliteter. Kanske ännu mer betydelsefull är den slutsats som kan dragas av det utvalda folkets öden. Gud förverkligade ej sin vilja genom att föra detta folk i en jämn utveckling allt tydligare till storhet och kraft — han kunde ju därigenom så småningom ha erövrat hela jordkretsens hörsamhet — utan han var tvungen att bestraffa det med landsflykt, främmande inkräktares förtryck och slutligen med förskingring runt världen. Judarnas sista betydande frigörelseförsök, mackabéernas uppror, blev resultatlöst, och när tiden fullbordades be-

härskade Rom Palestina. Något motsvarande torde kunna emot- ses även i eskatologien. Frälsaren säger: «När Människosonen kommer, skall han väl finna tro på jorden?» Och om sin församling, det nye Israel, säger han att den skall komma i trång- mål och bli hatad av alla. Men *när* han kommer, är åter en ny och allt större tidens fullbordan och seger förhanden. Inför dessa vyer är det egentligen mycket meningslöst att tala om kristen- domens expansionskraft. En sådan kraft finns visserligen, men den är inte avgörande. Den teocentriska riktningen, som under de första decennierna av detta århundrade vunnit insteg speciellt i den tyska teologien, och vars betydande representanter var å ena sidan Lutherforskarna, å andra sidan Barth med vapenbrö- der, tryckte fingret på en faktiskt viktig punkt: kristendomen som religion, historisk rörelse, den synliga livsverksamheten för ekklesian, är icke det subjekt som här i första hand skall beaktas.

Men en stor fara för all teologi ligger i renodlingen av en enda tankelinje, den må vara hur viktig som helst. Sålunda hör vi också här trots allt konstatera, att Gud inlemmar även sin ekkle- sias aktivitet i förverkligandet av sitt rike och sin vilja. Om så icke vore, skulle speciellt missionsbudet bli överflödigt och Pauli ord om de kristna som Guds medarbetare vara av mycket ringa betydelse. Det bleve svårt att fatta, varför Gud överhuvud av- vaktar, varför han i sin världsplan intagit denna ekklesians tid i vilken vi lever, varför han med andra ord ej lät både skuld- och maktfrågan bli samtidigt avlöst redan på Golgata, och varför så- ledes den Weltenwende, som skedde i Kristi gärning, ej fick di- rekt leda till ett millennariskt bindande av onskans andemakter. En så övermäktig uppgift det än är att söka svar på ett dylikt problem, torde vi dock kunna fästa uppmärksamheten just vid att Gud har lämnat vissa uppgifter åt ekklesian. Redan Kristi ord om att evangelium om riket skall förkunnas i hela världen till ett vittnesbörd för alla folk innan änden kommer, berättigar att tala om missionsverksamhetens eskatologiska betydelse och ändamål. Detta är en mycket allvarlig tankeställare. Såsom det viktigaste i den forna historien icke utgjordes av skeden som

poängteras av den profana forskningen, kulturerna i Egypten eller Tvåflodlandet, grekernas resning eller den romerska världsmakten, utan av Herrens ord som kom till Abraham som utgångspunkt för uppenbarelsen och det löfte som gavs honom: «I dig skola alla släkten på jorden varda välsignade,» så bör också i det nutida världsläget det faktiskt betydelsefulla hållas klart. Det är ej i första hand (mirabile dictu!) någon gruppering av världsmakter, någon storartad uppfinning eller ideologi som utvecklas, utan det är förkunnelsen av evangeliet om riket, det trogna arbetet av någon «liten» i denna värld med ett litet understöd av andra «små», kanhända en undervisning av barn i en negerby eller en kärlekens tjänst bland Östasiens parias. Kristendomen har från första början varit skandalon, och med dessa vyer är den det fortfarande. Men just häri anslutas Guds förvaltning och suveräna makt till den andel han lämnat åt människan. Jag tänker närmast på följande:

Hela uppenbarelsens historia är full av exempel på att Gud själv har valt och kallat de personer han använt vid vissa viktiga tidpunkter och uppdrag. Redan Gamla testamentet innehåller exempel på att det hör till Guds förfaringssätt att använda oväntat små eller rentav minimala krafter inför de stora i motsats till den mänskliga uppfattningen om möjligt och omöjligt. Jag hänvisar till Gideon och midjaniterna, besmörjandet av David som var den yngste i brödraskaran, David och Goljat, profeternas förbud mot att söka hjälp från Egypten och uppmaning att endast förtrösta på Herren och så vidare. Viktigast är huvudsaken: Gud *själv* utvalde och kallade Abraham, Moses, Samuel, David, profeterna. Den märkligaste punkten i detta sammanhang är naturligtvis insättandet av Paulus i evangeliets tjänst. Man må söka vilka förklaringsgrunder som helst för hans omvändelse i den oro som kanske småningom vaknat i hans hjärta eller dylikt, som huvudsak kvarstår i varje fall att han upplevde ett ofattbart gudomligt ingrepp och en överraskning, som blev vändpunkten i hans liv. Denna tilldragelse är lik en prototyp för många andra, som mindre betydande men likväl ingående i Guds stora plan har visat att framåtförandet av evan-

gelium — så i människohänder det än har blivit lagt — grundar sig samtidigt på Guds övervakning och avgörande aktivitet. Jag talar härvid givetvis om den egentliga ekklesians historia, ej den yttre kyrkans, som många gånger uppträtt mer som en mänsklig institution än som ett andligt Kristi vittne, rotfast i de himmelska och därifrån ösande.

Det torde vara tillräckligt att endast antyda, att missionsintresset, som vaknade i de evangeliska kyrkorna på 16- och 17-hundratalet, var resultat av en personlig tro hos några av Gud gripna människor. Saken är oss klar, då vi tänker på Egede, Ziegenbalg, Plütschau, Carey, Zinzendorf, sedan Hudson Taylor, Livingstone, Morrison och andra. Men kanhända har vi inte kommit att lika mycket lägga märke till att vi här hemma har det rikaste bevismaterial för principiellt sett samma sak, då vi vid sidan av hednissionen ställer den inre. I alla våra evangeliska väckelserörelser har en människotyp varit verksam, vid vilken forskningen ej fäst tillräcklig uppmärksamhet, men som genom sin blotta existens är ett mycket övertygande bevis för de fördolda faktorerna bakom kristendomens kontinuerliga kraft. Jag avser såkallade andliga fäder och mödrar, dessa olärda lekmän som dyker upp på ett oförklarligt sätt, dessa källmänniskor, som ej blivit skolade ens i kolportörskolor för att alls inte tala om universitet, men som vägleder och hjälper Guds barn i deras andliga kamp på ett ofta märkligare sätt än officiella själavårdare. Ju mer vi samlar material på detta område, dess större objekt för den teologiska forskningen blir dessa människor. Vår första observation är, att de inte har blivit vad de är på grund av någon ideologisk hänförelse. De är inga ideologister. De kommer ej heller med världsförbättringsprogram. De har överhuvud inte fått impulser från någon andlig rörelse på modet, liksom besmittade av andra människor, utan de har vanligen mognat i stillhet eller kommit till speciella erfarenheter, där de förstått sig vara i Guds händer. När Paavo Ruotsalainen kom i nöd för sin själs tillstånd, kunde han ej säga att en enda människa skulle ha avgörande inverkat därtill. Han var helt enkelt tvungen att med apostlahästarna bege sig över halva Finland för att söka

andlig hjälp hos en smed långt borta, som enligt vad han hört kunde leda människor in på vägen till himlen. Jag förstår inte hur vi skulle tolka denna erfarenhet teologiskt annat än genom att säga att Gud hade valt honom, kallade honom, använde honom, bevisade genom att välja just honom hur oberoende han var av denna världens stora och framstående. För Paavos del skedde Guds ingrepp som ett initiativ, vilket givetvis var till sin bärvidd mindre och för hans världsherraväldes vidkommande av annan art och till ett annat plan hörande än kallandet av någon profetisk person i Bibeln, men som likväl har en viss analogi därmed. Stunden Gud utvalt hade grytt i Finland. Kyrkan fattade det icke, prästerna sov, myndigheterna kallades att kväva den rörelse som uppstått. Samma sak i något annorlunda form kunde skönjas i Norge, när Hans Nielsen Hauge tre gånger ble räddad ur dödsfara och i dessa upplevelser mognade till Herrens vittne. Också i detta fall gjordes allt man förmådde för att släcka den eld som flammade upp. Men jämte dessa som kanske tycks oss huvudet högre än andra andliga fäder har det funnits hundra-, ja tusentals med liknande erfarenheter, vilkas insats vid utbredandet av evangelium varit mycket betydande. I detta sammanhang kan jag ej använda så lång tid för att klargöra hela denna stora fråga som det vore önskvärt, men jag påpekar dock ännu följande: I år blir det jämt tvåhundra år sedan den första händelsen i den såkallade västfinska pietismen, en fattig och olärd vallflickas väckelse. Flickans namn var Lisa Eriksson. Hon hade på något sätt fått tag på Arthur Dents bok «Sanna omvändelses övning», läste den när hon gick i vall och kom i ångest över sin själs tillstånd, skyndade förfärad hem — och så började hela byns väckelse. Vi får vara mycket försiktiga därvidlag, att vi ej tillskriver en dylik händelse de primitiva förhållandena och tänker att fruktan för helvetet är möjlig endast i en sådan miljö. Väckelserna har nämligen åtminstone i mitt eget land ofta splittat människor med helt likadana yttre förutsättningar i två läger, de som bejakat och de som stått emot. De har ej uppkommit på grund av mänskligt dryftande och de har ej heller kunnat förkvävas genom människors överläggning, kritik, diskussion och

så vidare. En grupp helt för sig — och kanske den märkligaste på tal om kvinnor — bildar de såkallade sömnpredikanterna, bland vilka det funnits någon enstaka uppenbar lögnprofet, men några mest betydande av dem har omedvetet och ofrivilligt blivit verkliga centrum i väckelsen, under sitt tillstånd av dvala besuttit till exempel gåvan att avslöja hemliga synder, tolkat Bibeln med en förmåga som ingalunda kunnat härledas från deras bildningsgrad och så vidare. Givetvis är religionens vidsträckta värld full av otaliga och oräkneliga upplevelser även utanför kristendomen, och det är ju även uppenbart att dylika upplevelser vanligen trots alla sina särdrag åtminstone på något sätt informat sig i de former vari religionen utövats på orten och tiden ifråga. Sålunda kan man ej tänka sig att till exempel Paavo, Lisa Eriksdotter eller Hauge hade blivit väckta till låt oss säga en romersk-katolsk asketism eller dylikt — eller, för att taga ett motsatt exempel, Therese Neumann med sina stigmatiseringar skulle ha anslutit sig till lutherskt åskådningssätt. Men denna synpunkt förringar dock inte själva huvudsaken, Guds eget ingripande. Mig tyckes som om väckelserörelsernas äkthet stode i direkt förhållande till framträdandet av andliga fäder och mödrar inom dem, ledare som mognat spontant. Om rörelsen stannar i händerna på målmedvetet skolade officiella själasörjare, så dör den bort. Vi ser säkert detta faktum tydligare som evangeliska kristna, vilka litar på det allmänna prästadömet, än vad som är möjligt på katolskt håll där man arbetar inom en noga bevakad hierarki.

Grensen mellan andliga fäder och mödrar och andra Guds barn är relativ. Varhelst det uppstår verkligt andligt liv i tro på Kristus, där bryter en källåder fram från den stora livsströmmen, som flyter mot sitt mål, evighetens ocean. Kanske får vi slutligen här tillägga också det gåtfulla ord ur Nya testamentet, där det talas om att påskynda Herrens dags tillkommelse (2 Petr. 3:12). Vi barn av en jäktande teknik och en tid som koncentrerar sig på allt utvärtes kan kanske inte tillräckligt väl inse, hur fördold och i tysthet mognande den sak är om vilken det

här är fråga. Vi är böjda för att mäta även kristendomens ställning i världen med kalla siffror och gläder oss över religionens säkrade ställning i kulturlivet, om tillfälle därtill erbjuder sig. Inom själva teologien tycks det finnas företeelser som utvisar, att uppmärksamheten koncentreras till det sekundära. Det viktigaste blir lätt undanskymt. Jag tänker på den undervärdering som den såkallade ordo salutis-läran fått röna. Ej så, att vi i något slags reparation borde återgå till 1600-talets teologi, utan att vi inser Guds reella inflytande på människolivet. Vi glömmer lätt kristendomens djupt personliga karaktär eller åtminstone det, att övergången från otro till tro är ett verkligt skeende. I det blir åter en ny individ förenad med det väldiga låg av Guds barn, i vilket den Helige Ande driver människorna (Rom. 8—14), och i vilket blickarna fästas på den av Gud utlovade segern. Såsom Gud i sin långa uppenbarelsehistoria har viktiga avgörelsetider, dessa tider av fullbordan, om vilka evangelii ord «pepleerootai ho kairos» (tiden var fullbordad) kan användas, så förekommer de också i hans enskilda barns liv. Den eviga frågan om individens frihet och viljeavgörande är så övermäktig därför, att det att komma till tro är att «födas ovanifrån», vars dominerande faktor vi ej kan fatta med vårt förstånd och som vi ej kan uträkna på förhand, men som det oaktat även som en psykologisk process är empirisk verklighet. Människan kan endast säga till Gud: «Du, Herre, övertalade mig och jag lät mig övertalas.» (Jer. 20:7). Så skedde när Guds tid, kairos, hade kommit, när han gav sin vocatio och inväntade människans svar.

Det som nu sagts kräver kanhända ett avvärijande av en missuppfattning som lätt lurar. Jag har talat om Guds spontana, omedelbara inflytande. Vi hör dock minnas — och det gör särskilt vi lutherska kristna — att grunden för allt andligt liv på ett eller annat sätt utgöres av Guds ord. De andliga fäderna och mödrarna, om vilka jag talat, är människor som läser Ordet och omsätter det i sitt liv. Väckelserna uppstår så att säga utan kontroll, men ekklesian kontrollerar dem likväl genom Guds ord. Och slutligen är det även alltid så, att blott Ordets existens och kännedom om det, alltså den av Ordet förmedlade kunskapen om

Gud och hans vilja liksom det evangelium som ingår i Ordet, är förutsättningen för all kristendoms expansion. Det är därför ingalunda förvånansvärt, att de makter som står emot försöker förhindra evangeliets förkunnelse och Guds ords spridning.

Vi kommer till en sammanfattning. Gud själv handhar förverkligandet av sin heliga vilja i sin långa uppenbarelsehistoria och sitt världsherravälde. Det är ej endast fråga om idéns framåtskridande genom seklerna, ej heller om att människoanden skulle inspireras till att driva en stor sak, vilket skulle kunna tolkas enbart psykologiskt. Men likväl inlemmar Gud de människor han fört till tro, sin ekklesia, till att förverkliga hans vilja. Den period i vilken vi nu lever mellan Kristi uppståndelse och hans återkomst är som ekklesians tid samtidigt missionens tid. Vi borde se rätt, vilka omätligt stora ting det är fråga om i missionsarbetet, men samtidigt borde vi tacksamt minnas, att fastän det kommer bakslag och fastän framtidsperspektiven mörkna, kan intet utplåna ekklesian slutgiltigt. En kvarleva därav återstår även i stort trångmål — och den skall en gång få uppleva världsavslutningen i den stora stund, då tron förbytes i skådande. Sakligare än att tala om kristendomens expansionskraft är att tala om dess kontinuitet — och ännu sakligare är att helt enkelt tala om Guds oemotståndlighet då han förverkligar sin heliga vilja. Vi tror ju inte på kristendomen, utan vi tror på Gud — en gammal sanning, som vi dock oupphörligt måste säga oss själva på nytt och på ett nytt sätt.